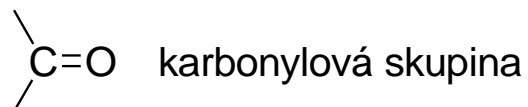

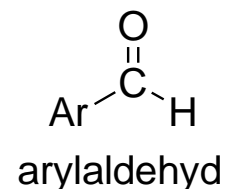
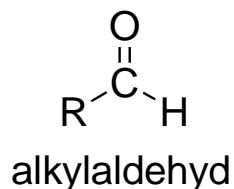
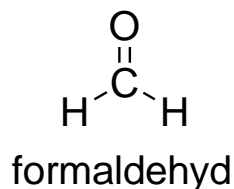
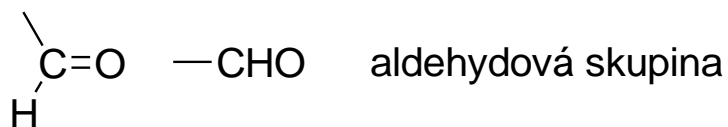
10. Karbonylové sloučeniny

10.1. Úvod

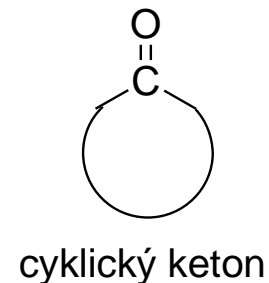
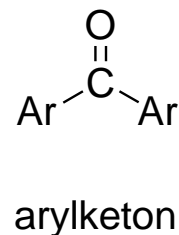
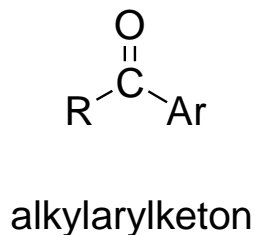
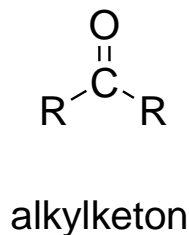
Karbonylová skupina je jedna z nejdůležitějších funkčních skupin.

V aldehydech je na karbonylovou skupinu navázán jeden atom vodíku a alkylová nebo arylová skupina

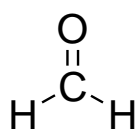

V ketonech jsou na karbonylovou skupinu navázány vždy dva uhlíkaté zbytky.

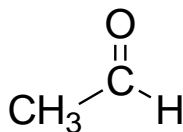

10.2. Názvosloví aldehydů a ketonů

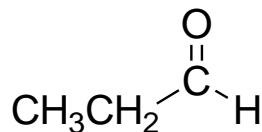
Podle pravidel IUPAC je přítomnost aldehydové skupiny vyjádřena příponou *-al*.

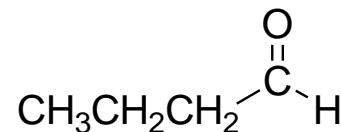
methanal
formaldehyd

ethanal
acetaldehyd

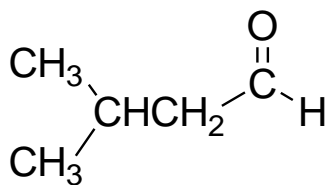

propanal
propionaldehyd

butanal
n-butyraldehyd

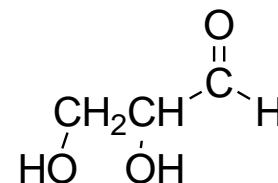
V případě substituovaných aldehydů začíná číslování uhlíkatého řetězce na aldehydovém atomu uhlíku.

3-methylbutanal

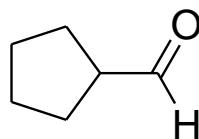

but-3-enal

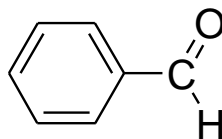

2,3-dihydroxypropanal
glyceraldehyd

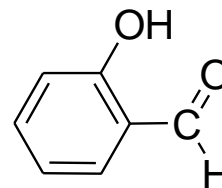
Pro cyklické aldehydy se používá přípona karbaldehyd a u aromatických aldehydů se často používají triviální názvy.

cyklopentankarbaldehyd
formylcyklopentan

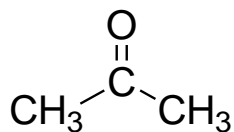
benzaldehyd

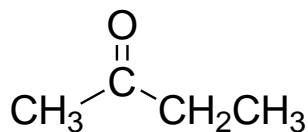
salicylaldehyd
2-hydroxybenzenkarbaldehyd

Pro ketony se používá přípona *-on* .

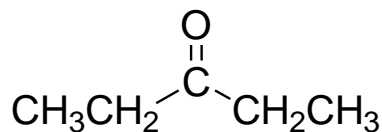
Stejně jako u aldehydů je uhlíkatý řetězec číslován tak, aby tato skupina měla co nejnižší číslo.

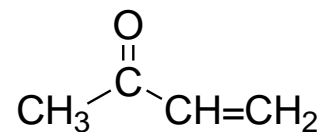
propanon
(aceton)

butan-2-on

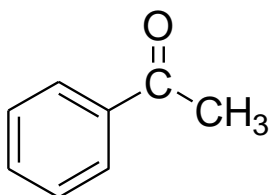

pentan-3-on
(diethylketon)

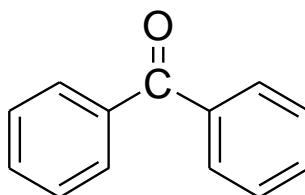

but-3-en-2-on
(methylvinylketon)

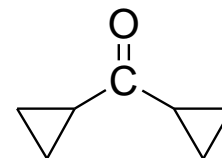
Funkční skupinové názvy se často tvoří tak, že ke slovu keton se připojí názvy připojených alkylových či arylových skupin.

acetofenon
fenylmethylketon

benzofenon
(difenylketon)

dicyklopropylketon

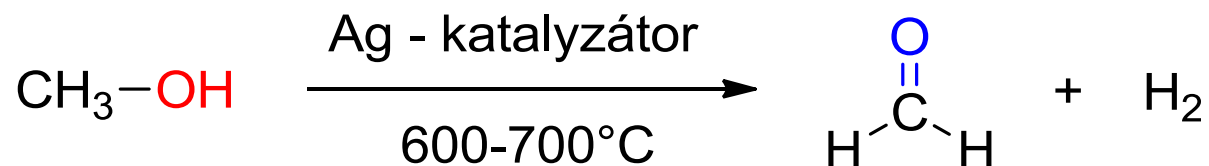
10.3. Některé důležitější aldehydy a ketony

Formaldehyd (methanal), plyn (t.v. -21°C).

Velice dobře se rozpouští ve vodě a dodává se jako 37% roztok.

Průmyslově se vyrábí oxidací methanolu na stříbrných katalyzátorech.

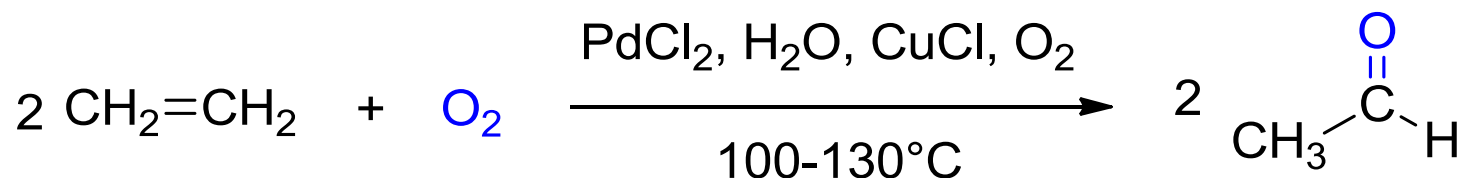
Konzervační činidlo, uplatňuje při výrobě plastických hmot (tzv. fenolformaldehydové pryskyřice).

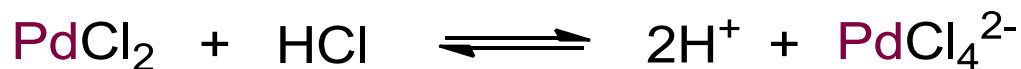
Acetaldehyd (ethanal) (t.v. 20°C).

Vyrábí selektivní katalytickou oxidací ethylenu v přítomnosti složeným z Pd^{2+} a Cu^{1+} tzv. Wackerova oxidace.

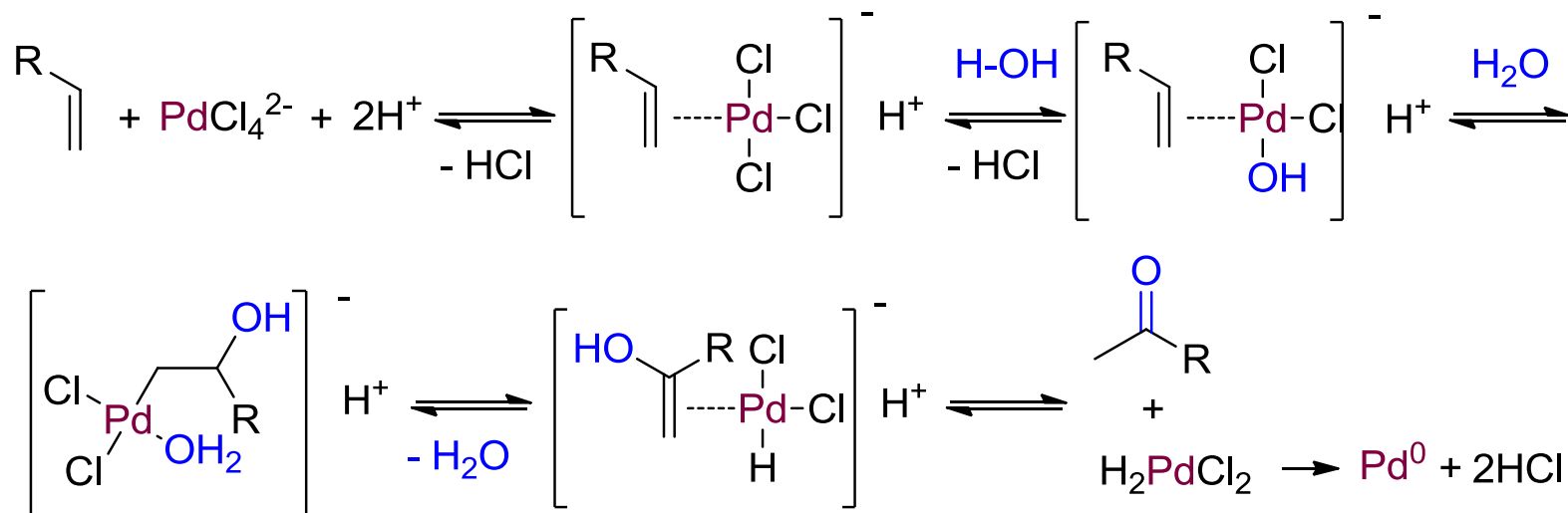
Acetaldehyd se oxiduje buď na CH_3COOH nebo se používá na výrobu 1-butanolu atd.

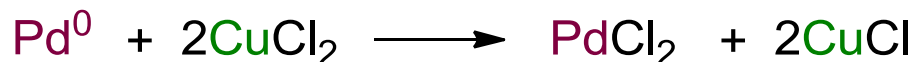
První krok (vznik katalyticky aktivní částice)

Druhý krok (vlastní hydratace dvojné vazby)

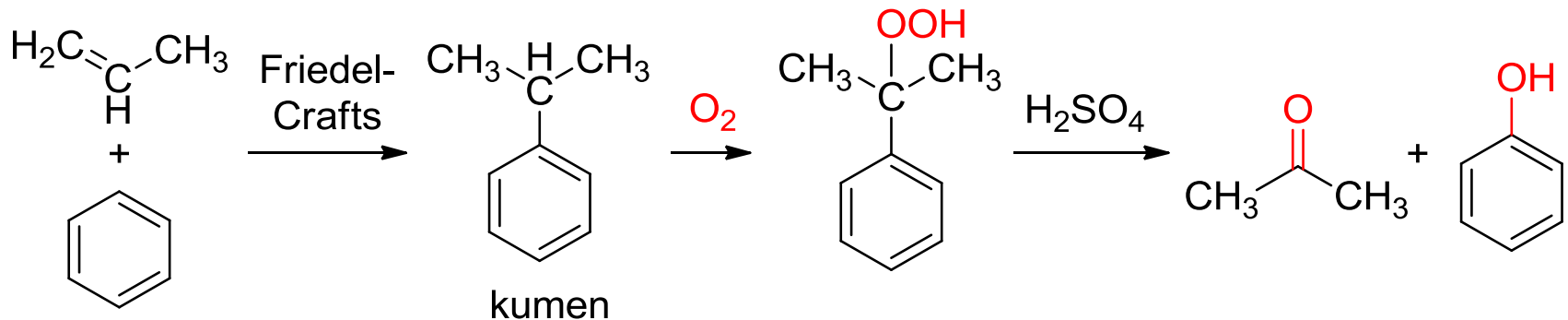
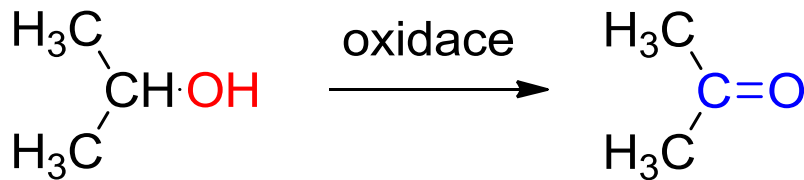
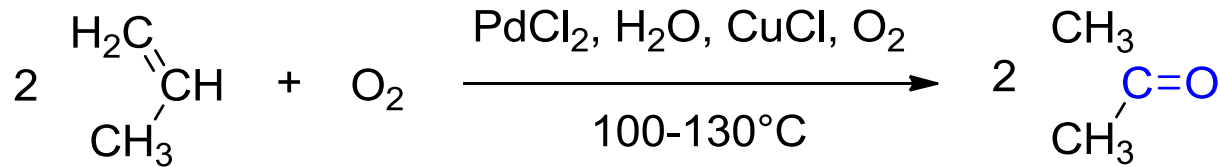
Třetí krok (regenerace katalyzátoru)

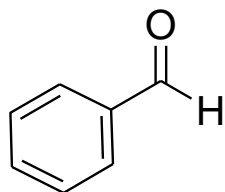
Nejjednodušším členem ketonů je aceton (t.v. 56°C)

Průmyslově se vyrábí v milionech tun buď Wackerovou oxidací propenu, oxidací isopropylalkoholu a nebo oxidací isopropylbenzenu.

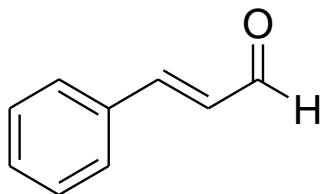
Používá přímo jako rozpouštědlo, je mísitelný jak s vodou, tak s celou řadou ostatních organických rozpouštědel.

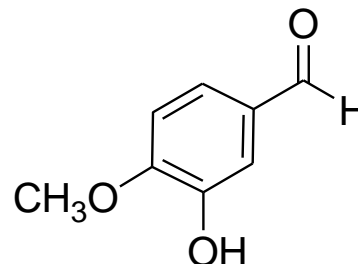
10.4. Aldehydy a ketony v přírodě

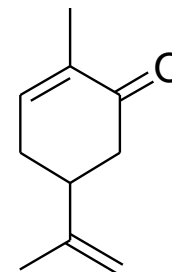
benzaldehyd
(mandlový olej)
t.v. 178.1°C

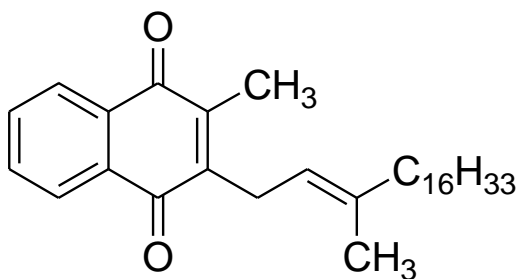
skořicový aldehyd
(skořice)
t.v. 253°C

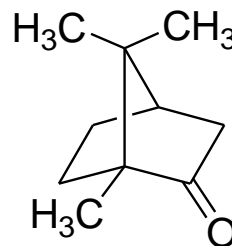
vanilin
(vanilkové lusky)
t.t. 80°C t.v. 285°C

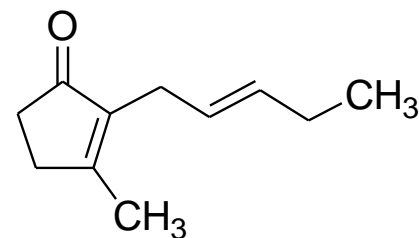
karvon
(máta peprná)
t.v. 231°C

vitamin K
t.t. -20°C

kafr
t.t. 179°C

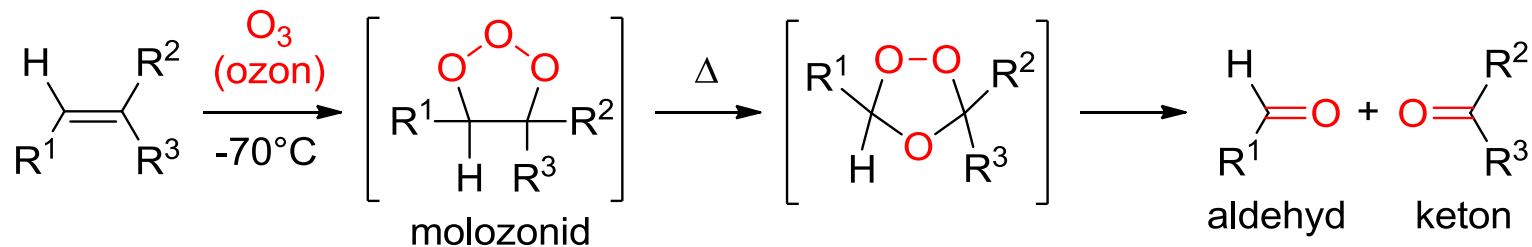
jasmon
(jasmínový olej)

10.5. Syntéza aldehydů a ketonů

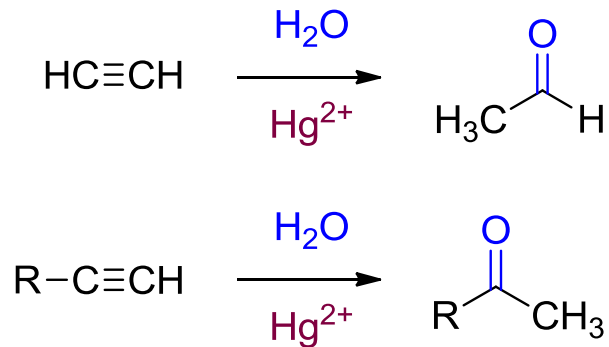
Oxidace alkoholů

Ozonolýza alkenů

Hydratace terminálních alkenů katalyzovaná rtuťnatými ionty

Wackerova oxidace

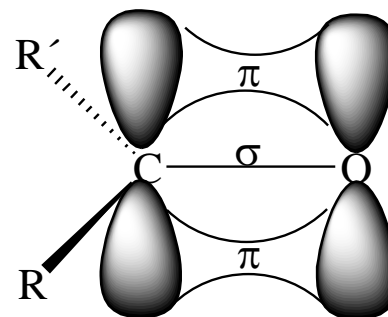
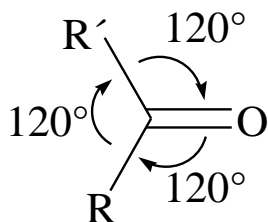

10.6. Karbonylová skupina

Karbonylová skupina se je složená z dvojné vazby uhlík-kyslík, která se skládá ze σ a π vazby.

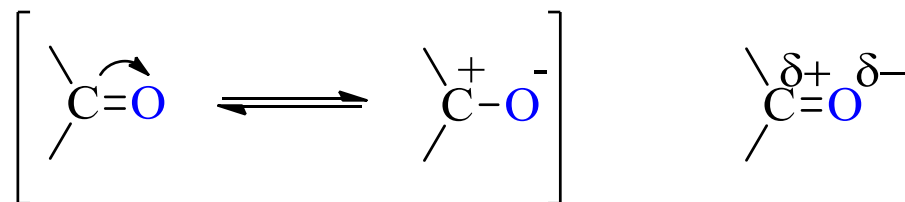
σ vazba je výsledkem překryvu sp^2 orbitalů atomu uhlíku s sp^2 orbitaly atomu kyslíku.

π vazba je tvořená překryvem p orbitalu na atomu uhlíku s p orbitalem atomu kyslíku

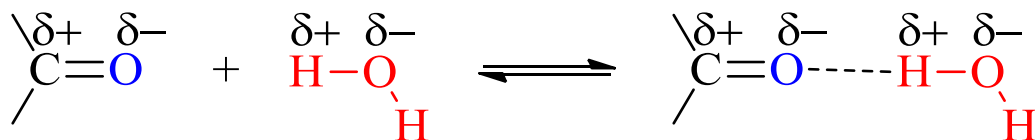
Průměrná délka C=O vazby je 1.24 Å (délka vazby C-O v alkoholech je 1.43 Å).

Atom O je elektronegativnější než atom C dochází k silné polarizaci vazby C-O

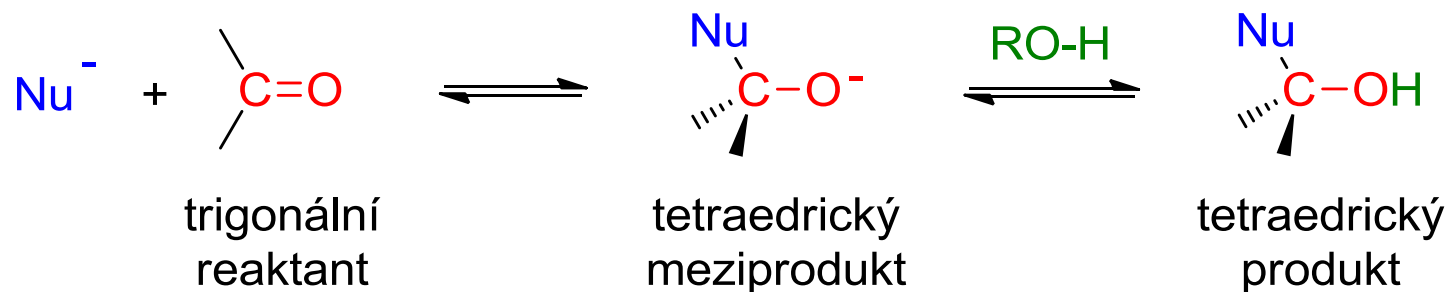
Mnohé reakce probíhají přes nukleofilní atak karbonylového uhlíku.

Aldehydy a ketony, vzhledem ke značné polaritě karbonylové skupiny tvoří ochotně vodíkové vazby s vodou či jinými protickými rozpouštědly.

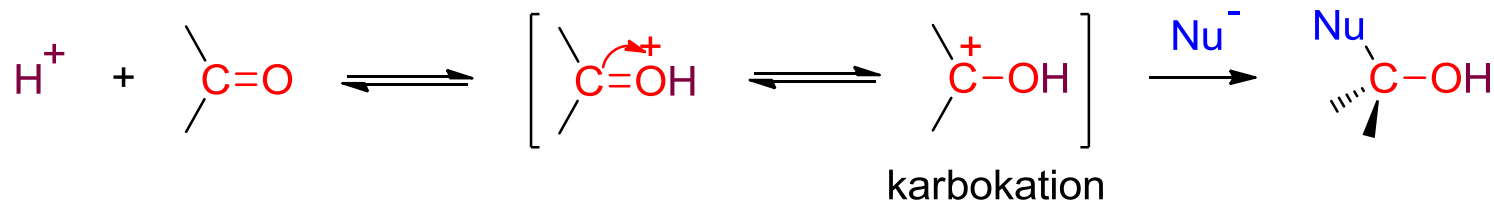
10.7. Nukleofilní adice na karbonylovou skupinu

Mechanismus

Karbonylové sloučeniny jsou slabě bázické a mohou být protonovány, protože atom kyslíku nese nesdílené elektronové páry.

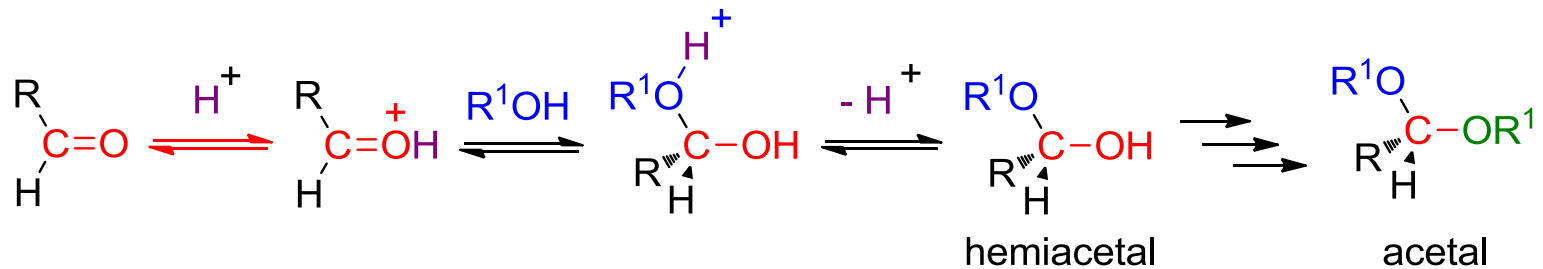
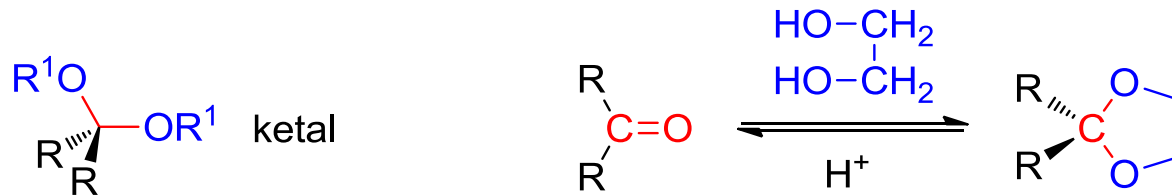
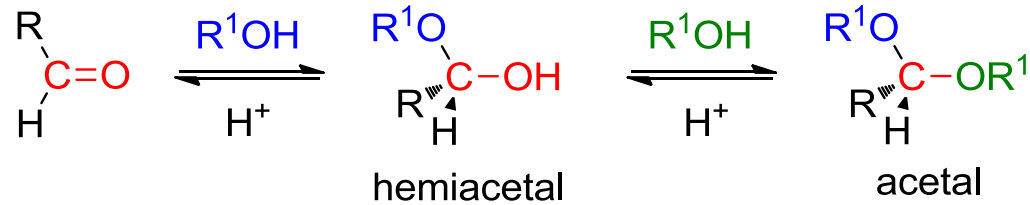
Protonací karbonylového atomu O se karbonylový atom C stává kladně nabitý a zvyšuje se jeho afinita k nukleofilům.

Ketony jsou obecně méně reaktivní k nukleofilní adici než aldehydy.

Adice alkoholů a tvorba acetalů a hemiacetalů

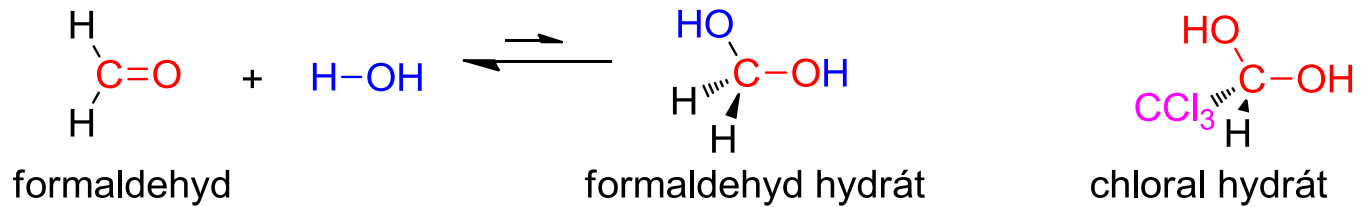
Alkoholy jsou kyslíkové nukleofily a proto mohou atakovat karbonylový atom uhlíku aldehydů a ketonů.

Acetaly a ketaly mohou být hydrolyzovány na aldehydy a ketony v nadbytku vody v přítomnosti kyselin.

Adice vody

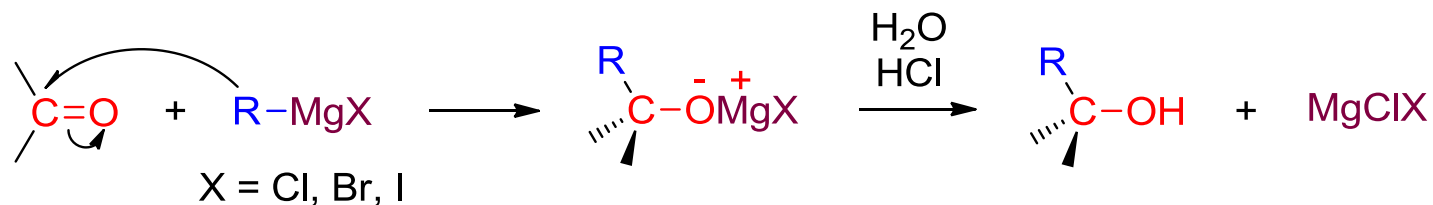
Voda je stejně jako alkoholy kyslíkový nukleofil a proto se může reverzibilně adovat na aldehydy a ketony.

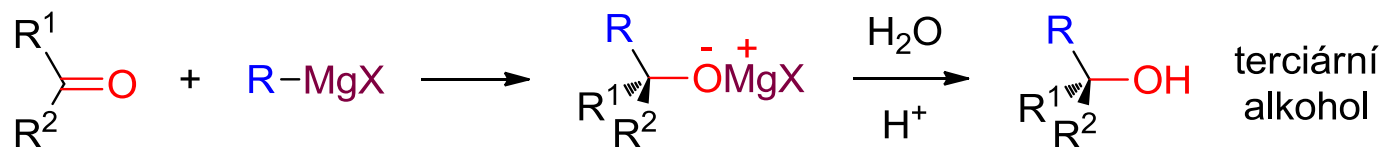
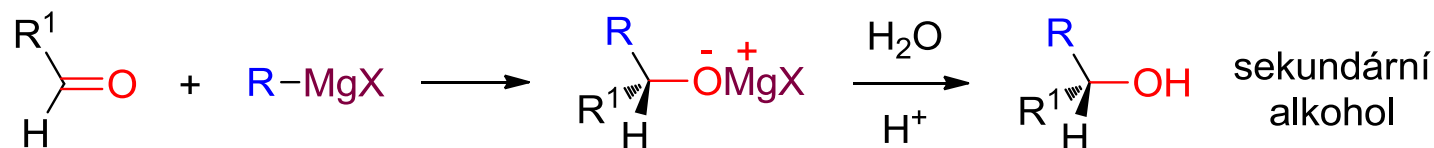
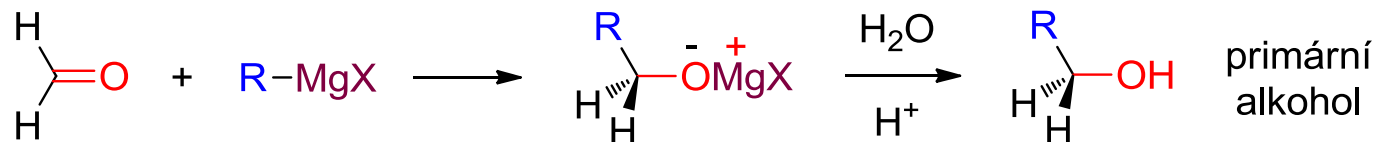
Chloralhydrát se před 50 lety používal v lékařství jako silné sedativum a ve veterinární medicíně jako narkotikum a anestetikum pro koně, skot, prasata a drůbež.

Adice Grignardových činidel

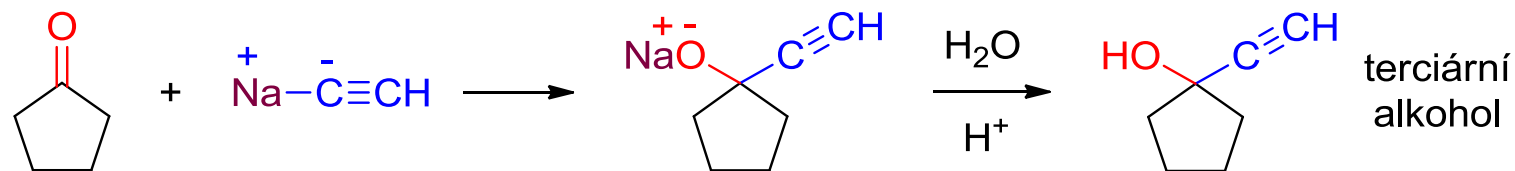
Grignardova činidla jsou typickým představitelem organokovových činidel, která se chovají jako uhlíkové nukleofily a snadno se adují na karbonylové sloučeniny.

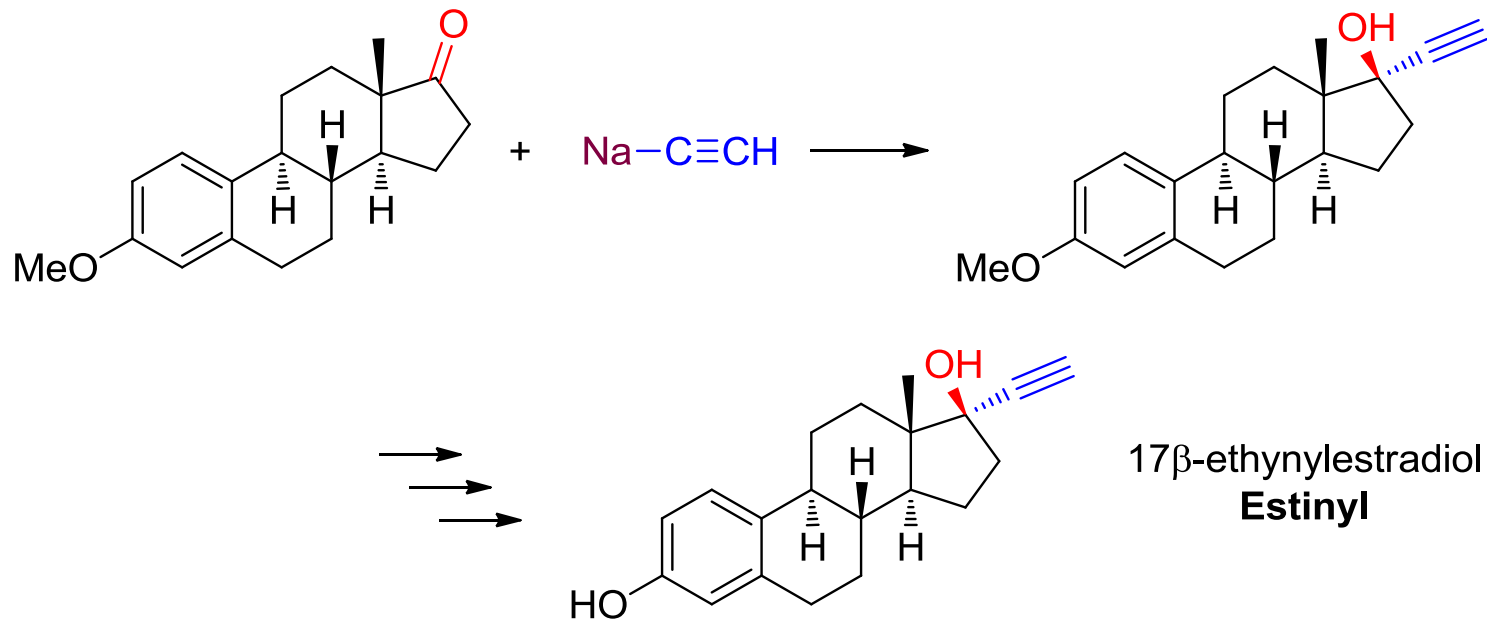
Reakce karbonylových sloučenin s Grignardovými činidly je velice užitečná, protože touto cestou je možné připravit různě substituované alkoholy.

Reakce karbonylových sloučenin s acetylidy vede k tvorbě propargylových alkoholů.

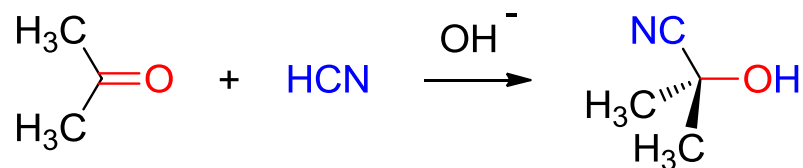
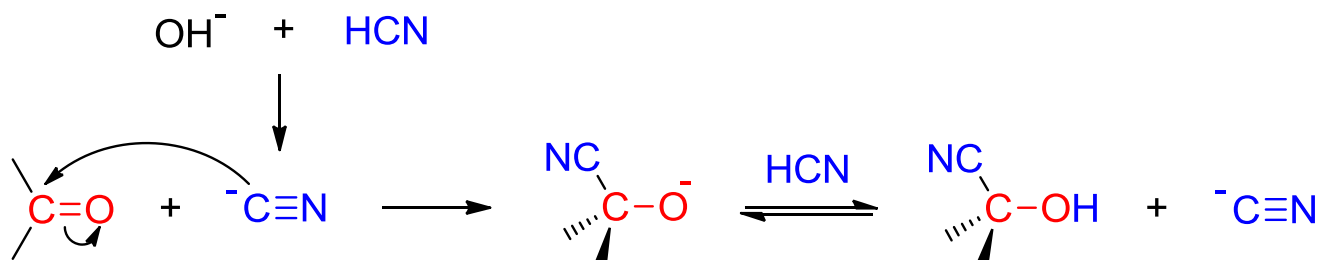
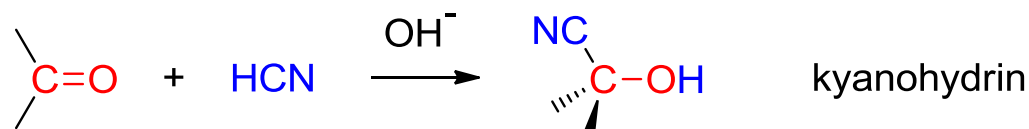

Tato reakce byla využita i k přípravě jednoz prvních syntetických derivátů estrogenů – ethynylestradiolu (Estinyl). (Inhoff, Schering AG, 1938)

Adice kyanovodíku

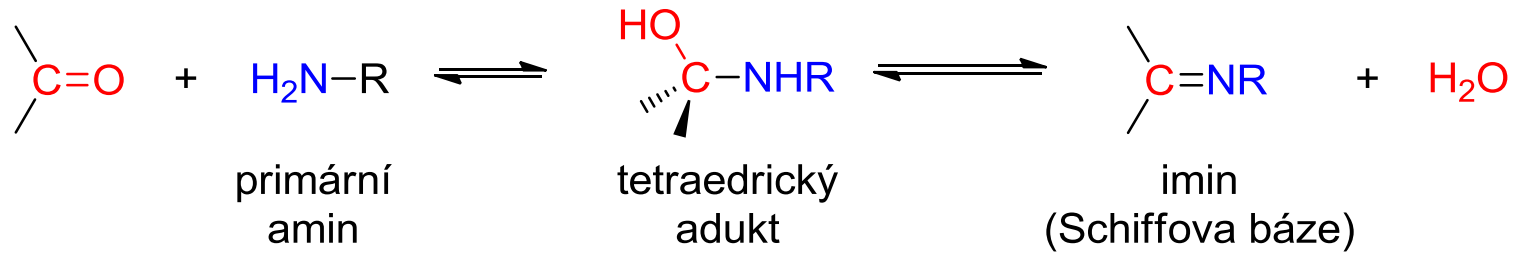
Jako nukleofil může vystupovat i kyanovodík a jeho reakcí s karbonylovou skupinou aldehydů a ketonů vznikají kyanhydriny.

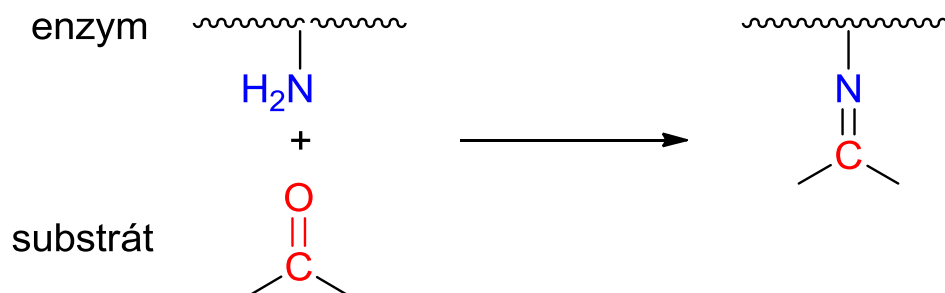
Adice dusíkatých nukleofilů

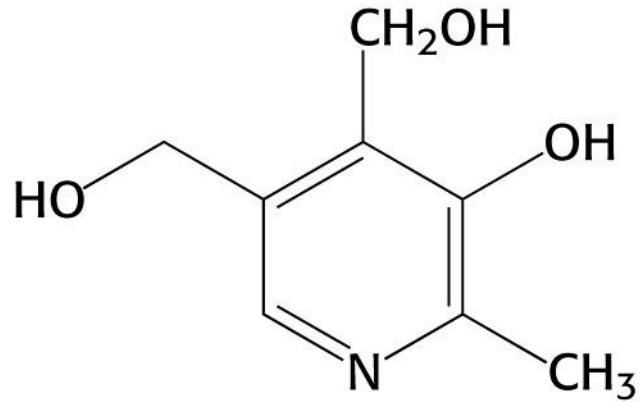
Reakce primárních aminů s karbonylovými sloučeninami se podobá reakci alkoholů.

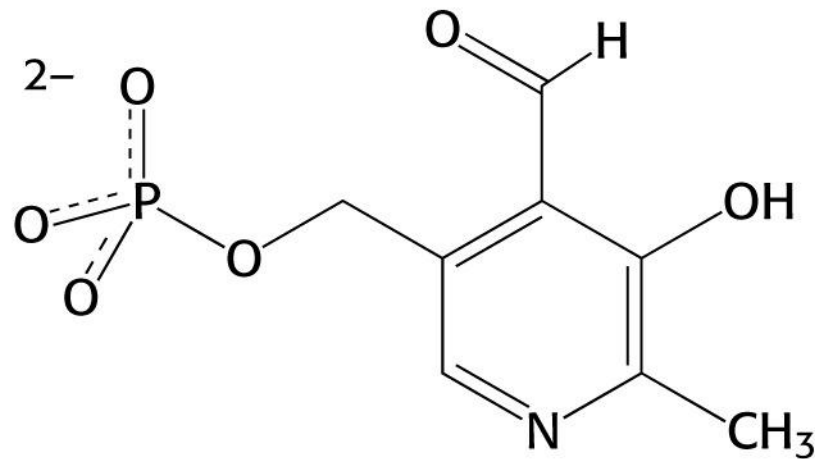
Schiffovovi báze jsou důležitými meziprodukty v biochemických reakcích, zvláště při vázání karbonylových sloučenin na volné aminové skupiny v enzymech.

Schiffovy báze - důležité meziprodukty v mnoha biochemických procesech

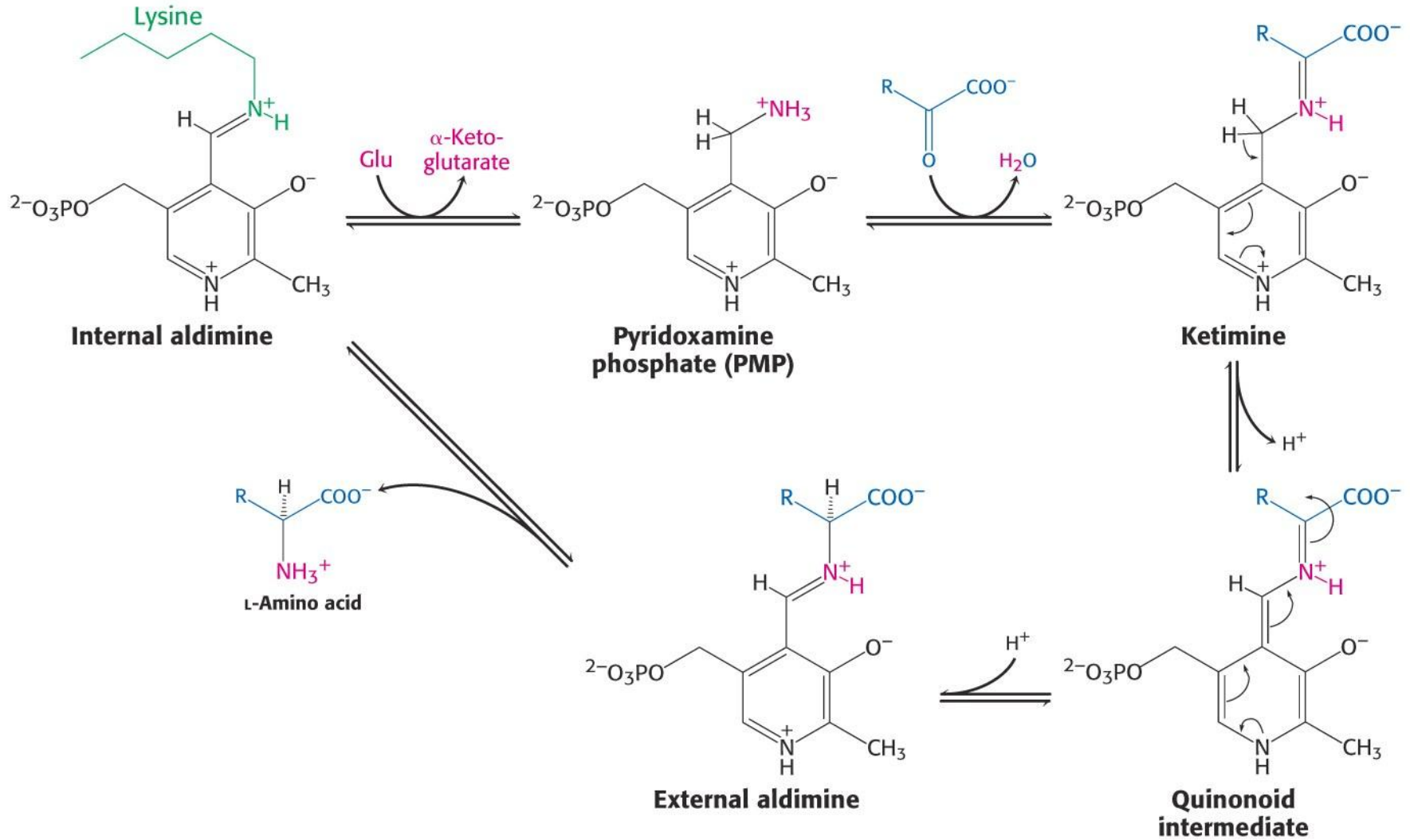

**Pyridoxine
(Vitamin B₆)**

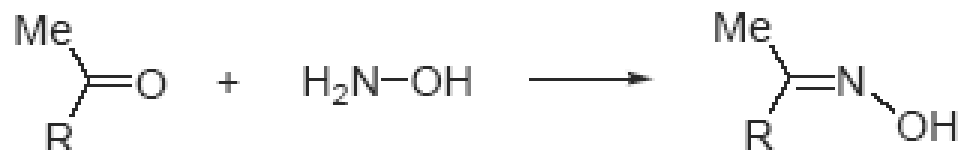

**Pyridoxal phosphate
(PLP)**

Transamination

Vzorec	Název	Struktura	Název
RNH_2 nebo ArNH_2	primární amin	$\text{C}=\text{NR}$ (Ar)	imin nebo-li Schiffova báze
NH_2OH	hydroxylamin	$\text{C}=\text{N}-\text{OH}$	oxim
NH_2NH_2	hydrazin	$\text{C}=\text{NNH}_2$	hydrazon
PhNHNH_2	fenylhydrazin	$\text{C}=\text{NHNHPh}$	fenylhydrazon

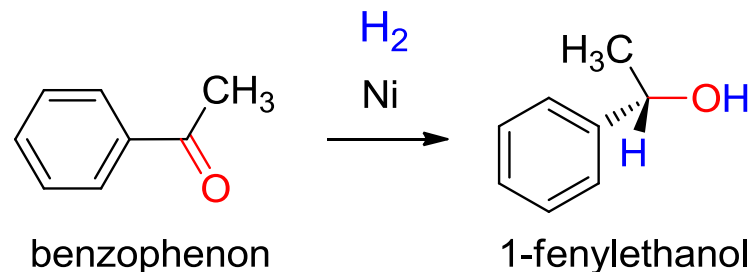
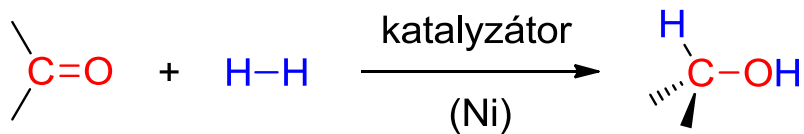
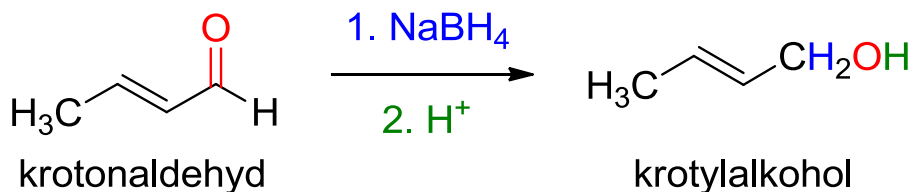
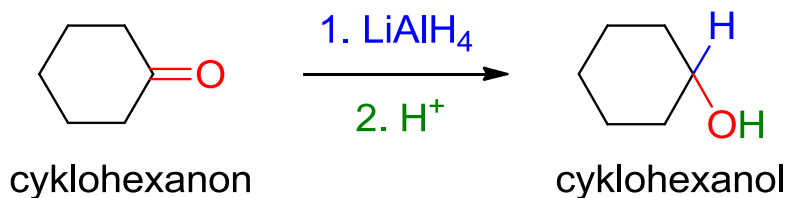
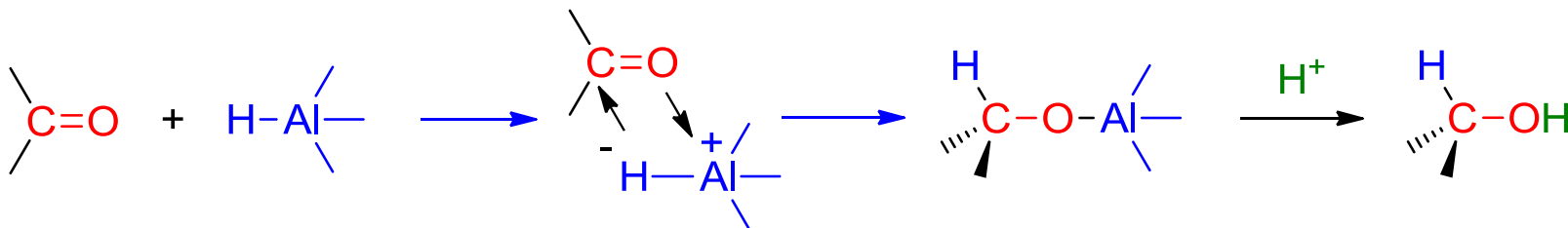

R	T.v. karbonylové sloučeniny (°C)	T.t. oximu (°C)
H	20	47
CH_3	56	80
C_6H_5	202	58

Adice vodíku

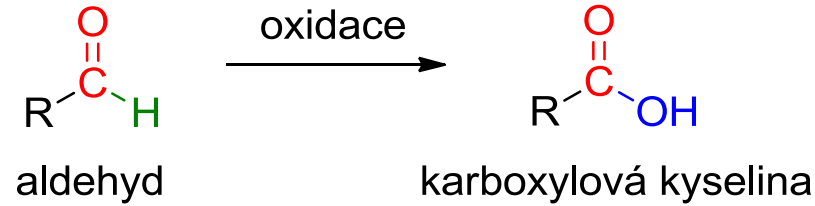
Aldehydy a ketony je možné snadno redukovat na odpovídající primární či sekundární alkoholy.

Nejběžnější kovové hydridy používané k redukci karbonylových sloučenin jsou tetrahydridohlinitan lithný (LiAlH_4) a tetrahydridoboritan sodný (NaBH_4)

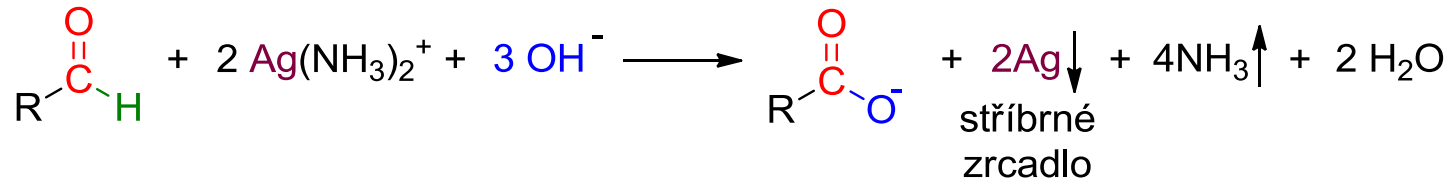

Oxidace aldehydů a ketonů

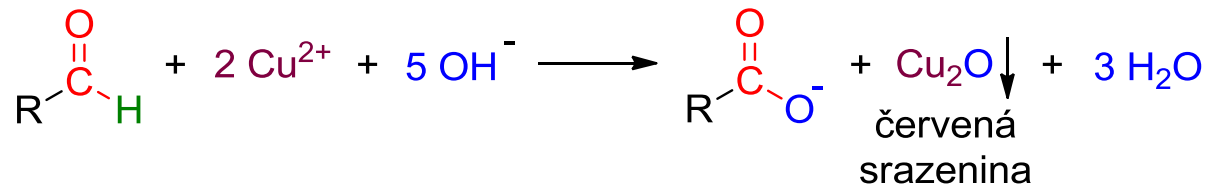
Na rozdíl od ketonů, lze aldehydy snadno oxidovat. To je dáno tím, že aldehydy mají na karbonylovém atomu uhlíku atom vodíku.

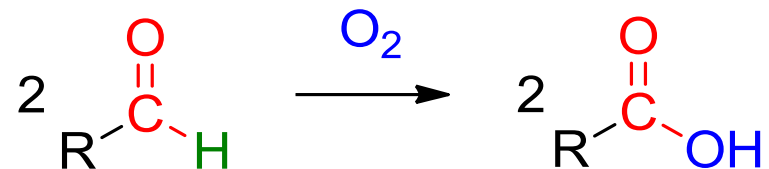
Tollensova zkouška

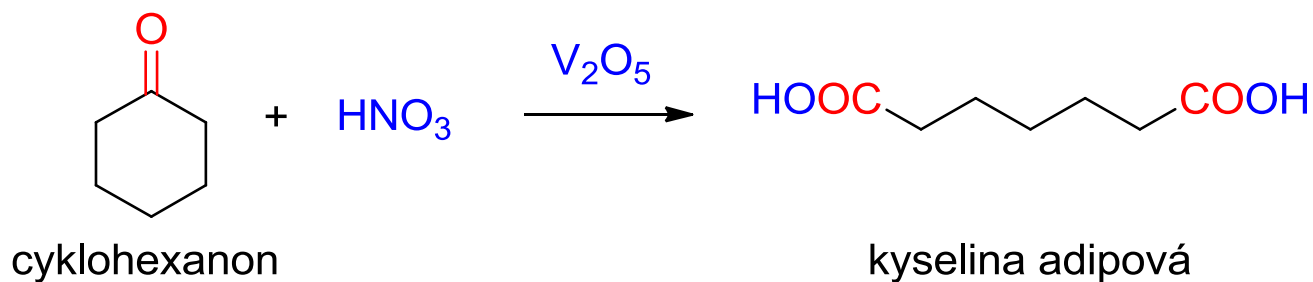
Fehlingovo činidlo

Aldehydy se často oxidují již vzdušným kyslíkem na příslušné karboxylové kyseliny.

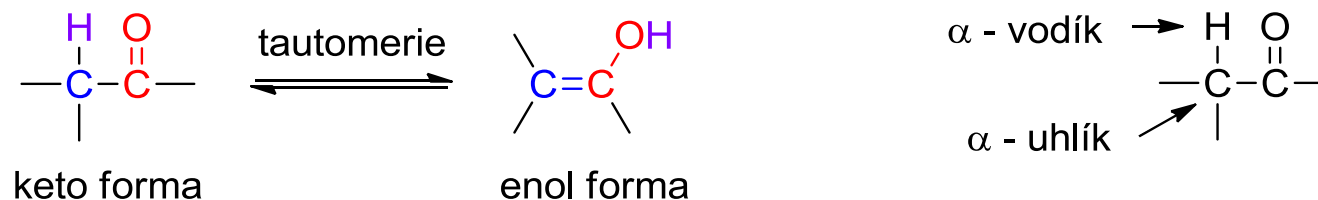

Ketony lze silnými oxidačními činidly štěpit na karboxylové kyseliny.

10.8. Keto-enol tautomerie

Aldehydy a ketony existuje v rovnovážném stavu ve dvou formách nazývaných keto-forma a enol-forma, které se liší v umístění jednoho atomu vodíku a dvojně vazby.

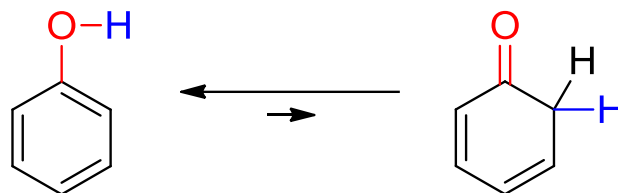
Například aceton se nachází v keto-formě z 99.9997% a pouze 0.0003% je v enol-formě.

	keto forma		enol forma	
vazba	energie (kJ/mol)		vazba	energie (kJ/mol)
C=O	724-757		C=C	610-630
C-H	400-415		C-O	355-380
C-C	345-355		O-H	460-464
součet	1469-1527			1426-1474

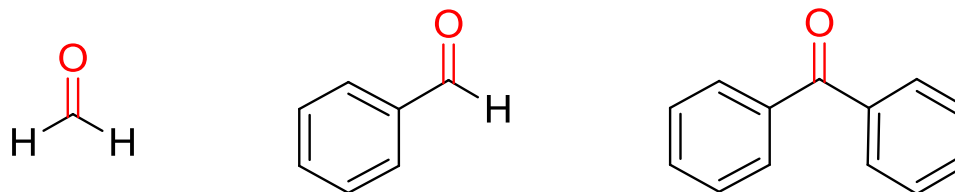

U fenolů je enol-forma stálejší než keto-forma.

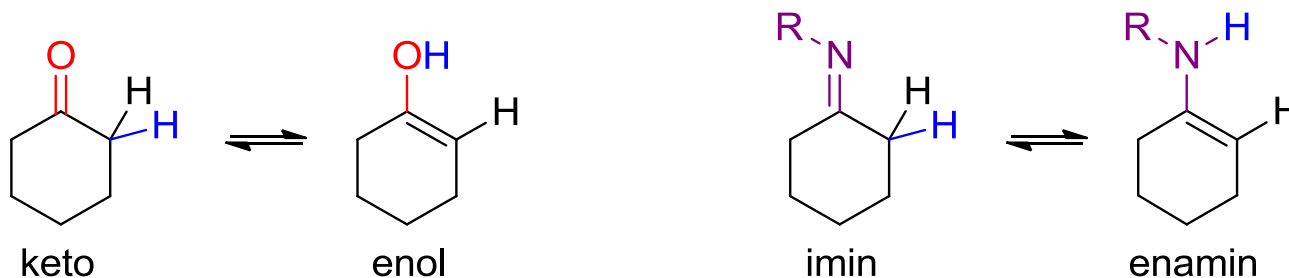
U keto-formy by byla porušena rezonance aromatického kruhu a to je z termodynamického hlediska nevýhodné.

Karboonylové sloučeniny, které nemají α -vodík nemohou vytvořit enol-formu a existují pouze v keto-formě.

Podobný efekt je možné pozorovat i u iminů.

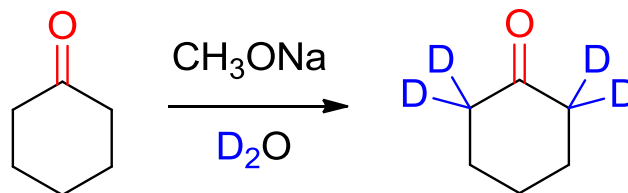
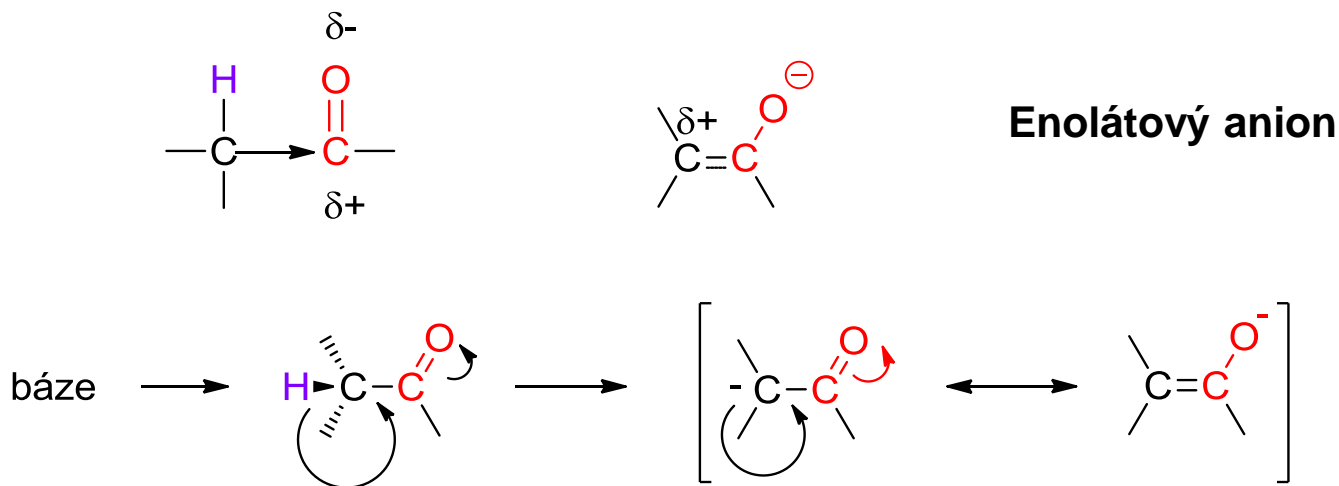

10.9. Kyselost α -vodíků

Dva důvody proč je α -H karbonylových sloučenin kyselejší než normální vodíky navázané na atom C.

Zaprvé, karbonylový C nese parciální kladný náboj a proto jsou k němu vazebné elektrony posunuty směrem od atomu H.

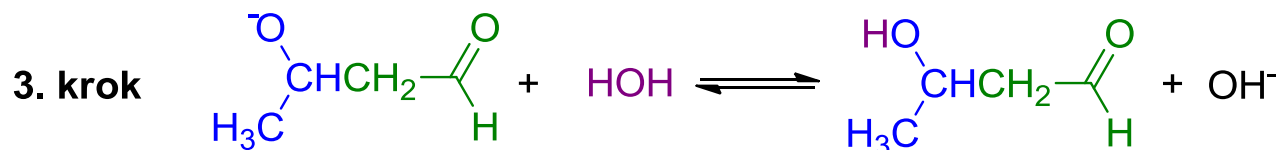
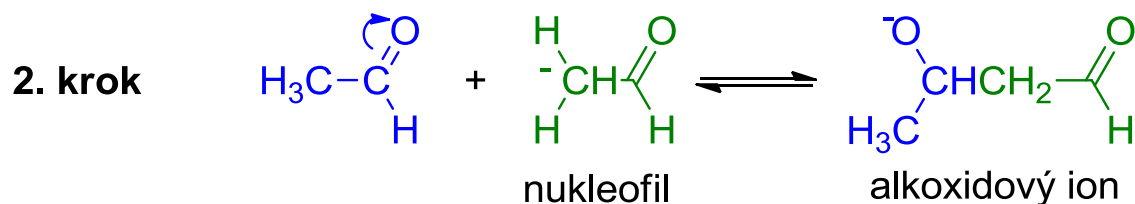
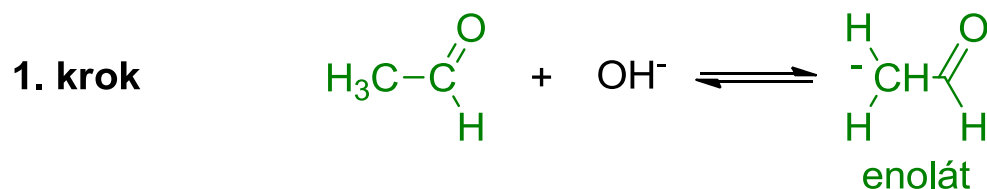
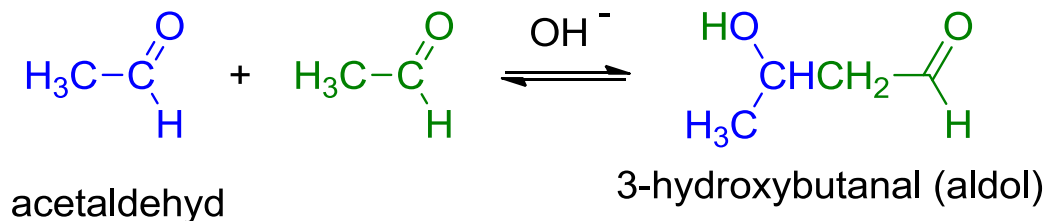
Druhý a důležitější důvod je, že výsledný anion je stabilizován rezonancí s dvojnou vazbou.

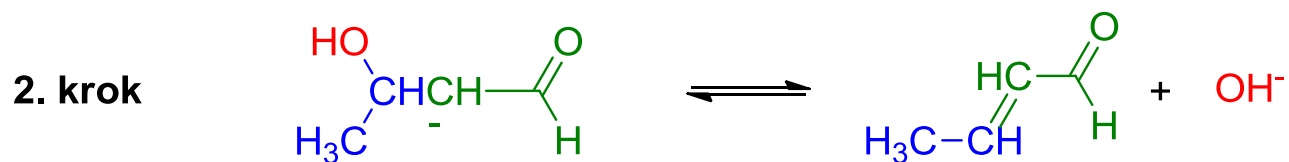
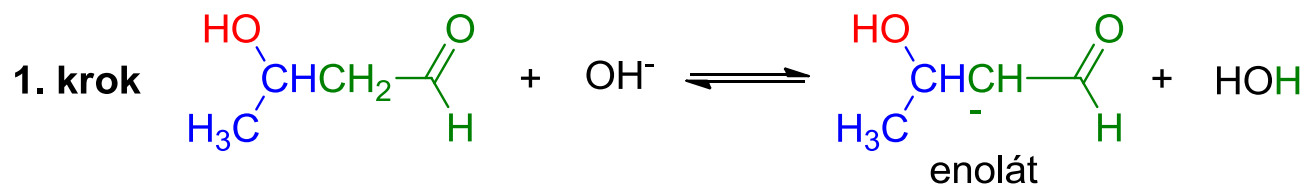
10.10. Aldolizace a aldolová kondenzace

Enoláty mohou vystupovat jako nukleofily a adují se na karbonylovou skupinu dalšího aldehydu nebo ketonu.

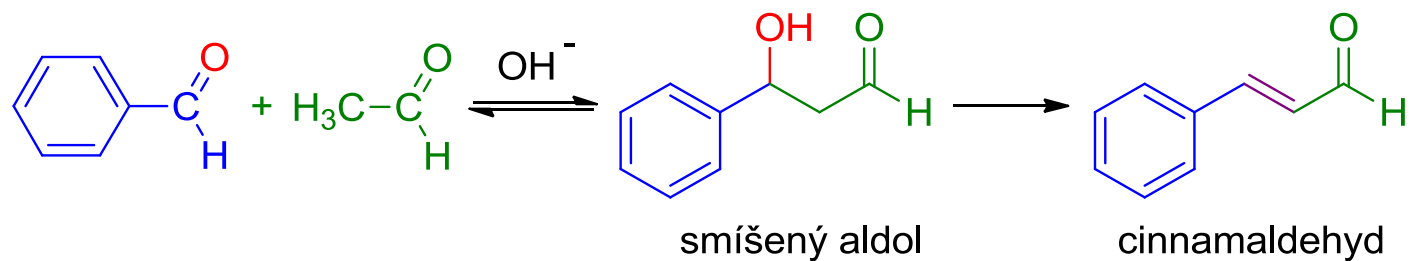
Tato reakce se nazývá **aldolizace** a je velice užitečná pro syntézu nových vazeb uhlík-uhlík.

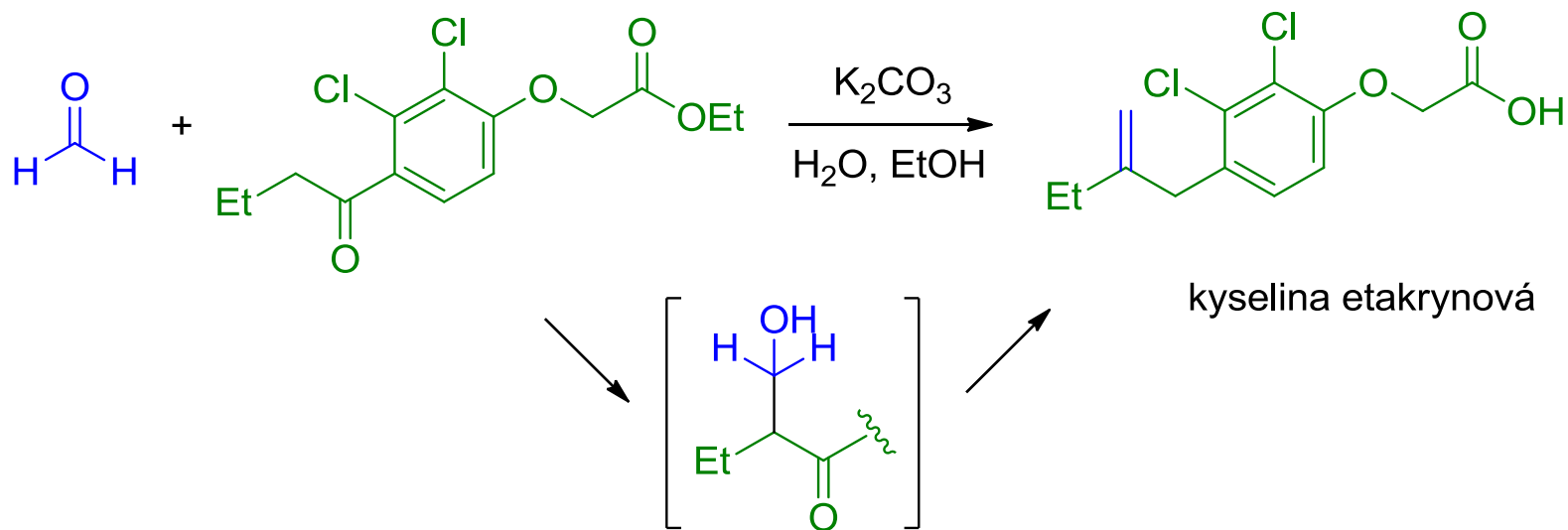
Je-li **aldolizace** následovaná dehydratací aldolu na nenasycené karbonylové sloučeniny, reakce se nazývá **Aldolová kondenzace**.

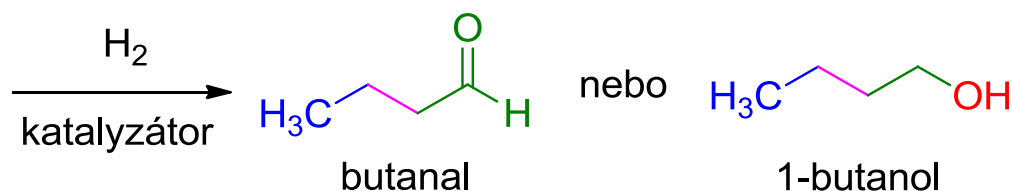
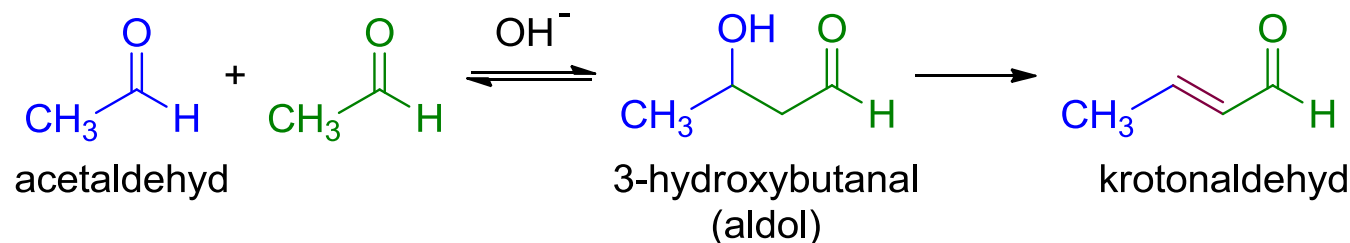
Křížová aldolová kondenzace mezi aldehydy

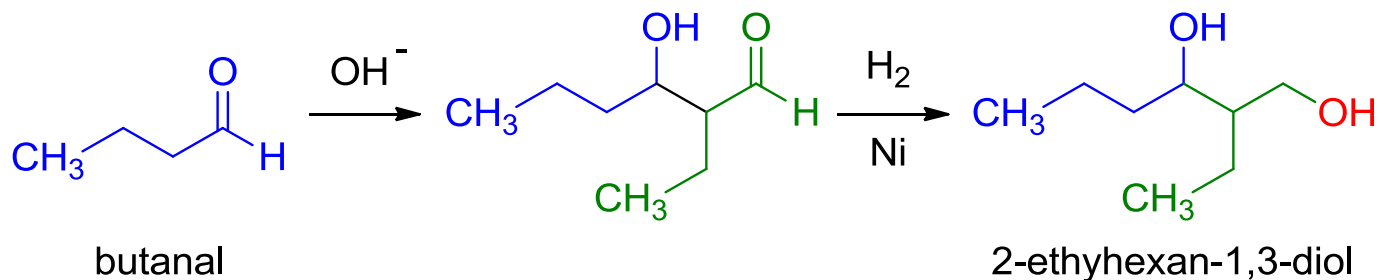
Křížová aldolová kondenzace mezi aldehydy a ketony (Claisen-Schmidtova kond.)

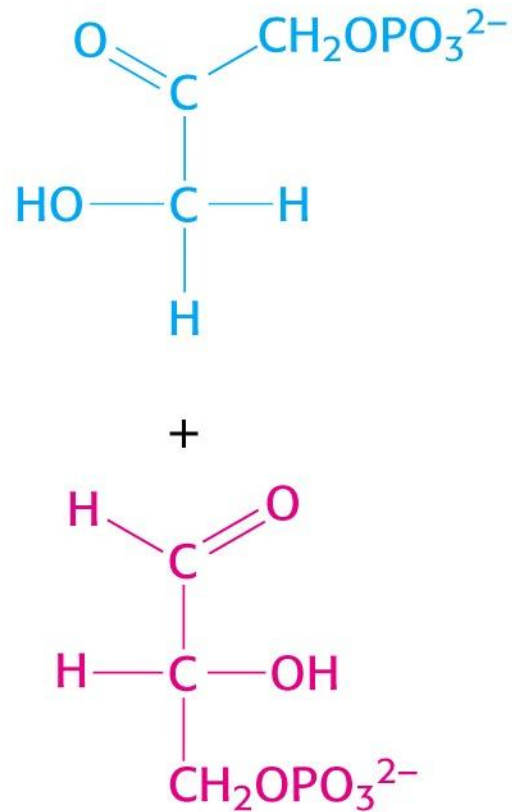
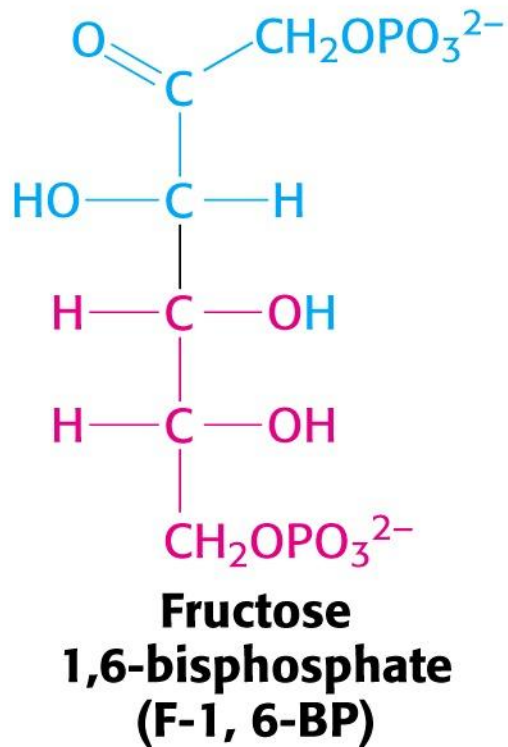

10.11. Průmyslové syntézy na bázi aldolových kondenzací

Butanal je vhodná výchozí látka pro syntézu repelentu proti komárům známým jako „6-12“, 2-ethylhexan-1,3-diolu.

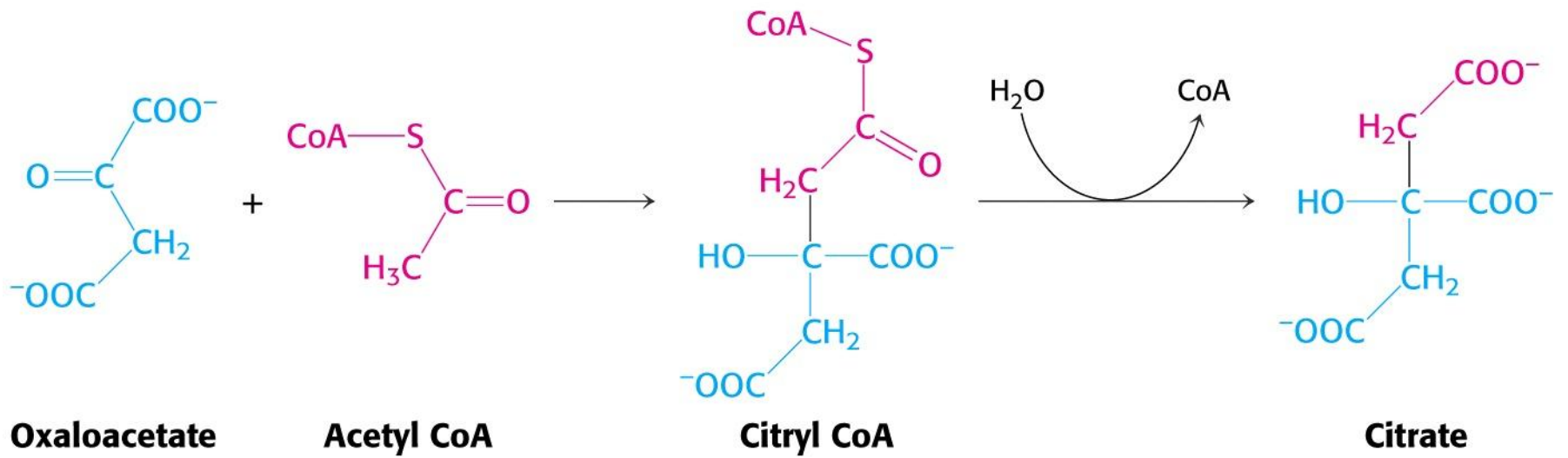

**Dihydroxyacetone
phosphate
(DHAP)**

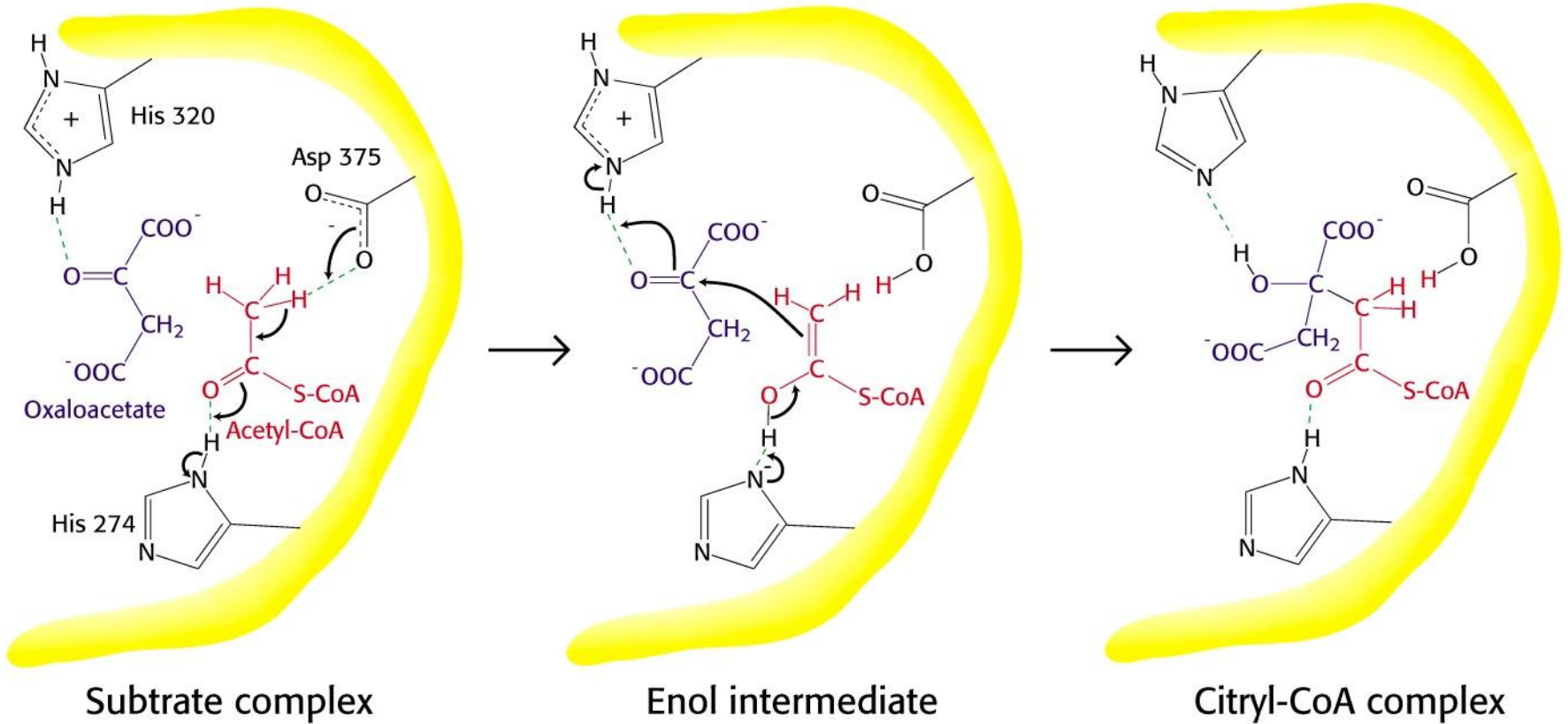
**Glyceraldehyde
3-phosphate
(GAP)**

Citrate synthase

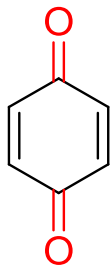

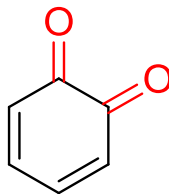
Mechanism of Citrate synthase

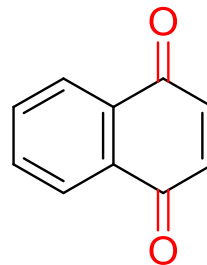
10.12. Chinony

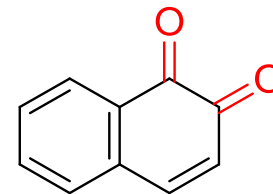
1,4-benzochinon
žlutý
t.t. 116°C

1,2-benzochinon
červený
t.t. 70°C

1,4-naftochinon
žlutý
t.t. 129°C

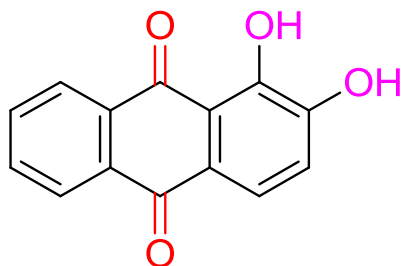

1,4-benzochinon
žlutočervený
t.t. 146°C

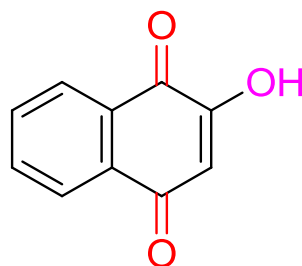
Alizarin je červené barvivo.

Lawson se používá k barvení vlasů (henna) a hedvábí.

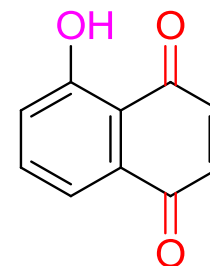
Juglon je obsažen v zelených slupkách vlašských ořechů a zbarvuje do hněda.

alizarin
oranžovočervený
t.t. 290°C

lawson
červenohnědý
t.t. 192°C

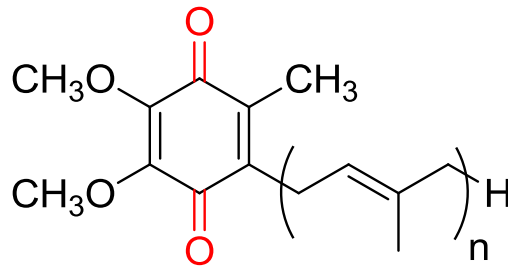
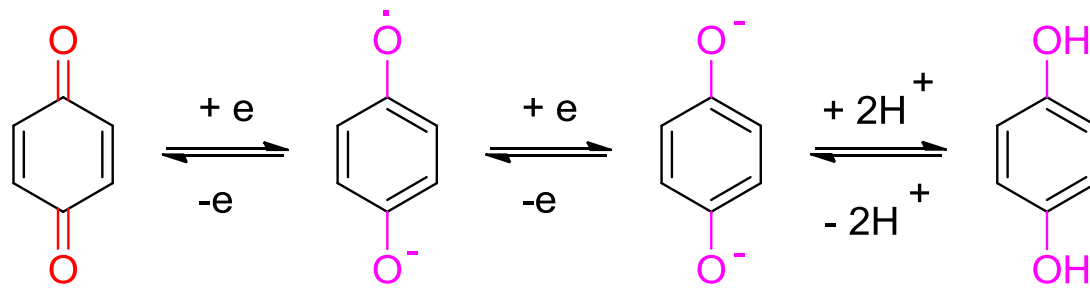

juglon
žlutý
t.t. 155°C

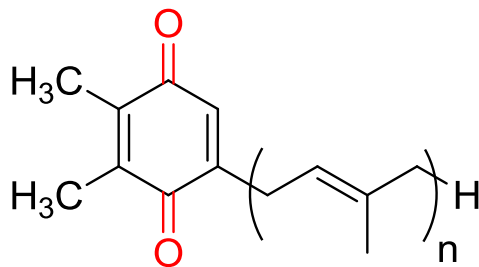
Nejdůležitější vlastností chinonů je jejich schopnost podléhat reversibilní redukci a oxidaci, která umožňuje aby hrály důležitou roli v biochemických procesech.

Slouží jako přenašeče elektronů, jako vychytávače radikálů, atd.

Typickým představitelem jsou koenzymy Q, které slouží jako přenašeče elektronů v mitochondriích a plastochinony, které mají podobnou funkci ve fotosyntéze.

koenzym Q (n = 10 je běžné)
t.t. 116°C

plastochinony (n = 9 je běžné)
t.t. 70°C

